

TIJL UILENSPIEGEL, hoofdfiguur van een oorspronkelijk Duits volksboek van Hermann Bote (gestorven in 1520), bestaande uit grappen en grollen uit het leven van een half-historische, half-legendarische Nederduitse 'held' uit de 14de eeuw. Spoedig in het Nederlands vertaald (oudste bekende druk "gheprint Thantwerpen in die Rape by (...) Michiel van Hoochstraten", tussen 1519 en 1546) en weldra in Vlaanderen ongemeen populair, later ook in een nationale interpretatie van de Tijlfiguur als Vlaamse held en vrijheidsstrijder.

In het oude Nederlandse volksboek wordt Uilenspiegel geboren in Knetlinge by den Welme (= Kneitlingen) en sterft hij in Mollen (= Mölln). In een Antwerpse druk uit de eerste helft van de 17de eeuw, omwille van de censuur verschenen met een Amsterdams schijnadres, sterft Uilenspiegel voor het eerst in Damme (bij Brugge), klaarblijkelijk om-

Afdruk "Strijd" Aalst, 37.

Tijl Uilenspiegel was en is nog steeds een veelvoorkomend symbool binnen de V.B. Onder meer werd hij geïdentificeerd met Flor Grammens en zijn schilderacties (1937).

dat men het graf van Jacob van Maerlant voor dat van Uilenspiegel hield. In een reeks Antwerpse drukken uit de jaren 1770-1850 (door F.I. Vinck, J.N. Vinck, J. de Cort, P.J. Rymers, J.H. Heyliger, J. Thys) wordt Uilenspiegel in Knittingen (sic) geboren, maar sterft in Damme. Ook Gentse drukken uit dezelfde periode (onder anderen van J. Gimblet en L.R. van Paemel) vertonen hetzelfde stramien. In andere Gentse drukken (onder anderen van I.C. van Paemel en H. de Ceuninck) wordt Uilenspiegel eveneens in Knittingen geboren, maar sterft in Mellen of Melle, kennelijk de door de naam Mölln opgeroepen Oost-Vlaamse gemeente. In zijn Uilenspiegel-editie van 1840 betoogt de Brugse stadsarchivaris J.O. Delepierre dat Kneitlingen een verbastering is van Knesselare en dat de held dus ook in Oost-Vlaanderen geboren is. Zijn Gentse collega Prudens van Duyse verwerpt deze theorie in 1858 als een hersenschim. Alleen de Gentse uitgeverij Snoeck-Ducaju & Zoon laat in haar achtste uitgave van het volksboek uit 1898 Tijl in Knesselare geboren worden. Andere uitgevers gaan het 'probleem' gewoon uit de weg: in de Brusselse Loosfeltdrukken bijvoorbeeld (onder andere in 1885) wordt Uilenspiegel "in een dorp in Vlaanderen" geboren en sterft "in de stad". In al deze uitgaven blijft Uilenspiegel een pretentieloze grappenmaker. Een Vlaamse vrijheidsheld wordt hij pas in de roman van Charles de Coster, die de stof heeft leren kennen in een Uilenspiegel-editie van Isabella C. van Paemel. In De Costers boek wordt Uilen-

spiegel nu ook in Damme geboren en is de Tijl-figuur voor het eerst omringd door Nele, het 'hart' van Vlaanderen, en Lamme Goedzak, het symbool van zijn grove zinnelijkheid. Omwille van het virulente antiklerikalisme is deze in het Frans geschreven, doch door en door 'Vlaams' geïnspireerde roman in Vlaanderen zelf nooit echt populair geworden. Wel gaf hij de stoot, onder meer via vertalingen door R. Delbecq (1896, met **Johan Lefèvre**; van de tweede druk af, 1914, met **René de Clercq**; negende druk 1977; herwerkt door A. van Hageland in de reeks *Vlaanderens Glorie*, 1984), A. van Boeckxsel (1943) en Theun de Vries (1947) en studies als die van Lode Monteyne (1917), **Wies Moens** (1927) en **Urbain van de Voorde** (1930), tot een in mindere of meerdere mate nationale, soms nationalistische, soms ideologisch gemanipuleerde interpretatie van de Tijl-figuur bij auteurs als **Antoon Moortgat** (*Uilenspiegel*, drama, 1903), **Auctor** (J. Bruylants jr.) (*Tijl Uilenspiegel in Vlaanderen*, roman, 1904), **L. Ernest** (*De streken van Uilenspiegel*, blijspel, 1909), **Raf Verhulst** (*De jeugd van Tijl Uilenspiegel*, roman, 1915-1916 als feuilleton in *Het Vlaamsche Nieuws*, 1942 in boekvorm; *Tijl Uilenspiegel en Lamme Goedzak*, roman, 1920), **Anton van de Velde** (*Tijl*, 1925 en *Tijl II*, 1930, toneelstukken; *Nele van Ingedal*, roman, 1944), **Jeanne de Bruyn** (*De speelman en zijn zoon*, 1941), **Hugo Claus** (*Tijl Uilenspiegel*, toneelspel, 1965) en in liederen van **Ferdinand Vercnocke**, **Karel Vertommen**, **Bert Peleman** en anderen. Bovendien bleef ook de schalk van het volksboek, los van enige tendens, voortleven in talrijke literaire (**Herman Teirlinck**, **B. Decorte**) en populaire bewerkingen, jeugdboeken, tekenverhalen enzovoort.

Tijl Uilenspiegel symboliseert in de V.B. de strijd tegen onderdrukking en vreemde overheersing en werd daardoor, behalve in de literatuur van nationale inspiratie, ook een geliefkoosd motief in de muziek (*Thijl Uilenspiegel*, opera van **Jan Blockx** op tekst van **Hubert Melis**, 1900; *Thyl Uilenspiegel*, orkestsuite door **Flor Alpaerts**, 1927; *Zeven Tijlliederen* door **Lodewijk de Vocht** op tekst van **Peleman**, 1968) en in de plastische kunsten (grafiek van **Frans Masereel**, **Jozef Cantré**, **J. Minne**, **G. Gaudaen**; glasramen van **Frans van Immerseel**, beeldhouwwerk van **Albert Poels**, **R. Cornelissen** enzovoort). Ook tal van verenigingen en bladen die in de V.B. een rol speelden, droegen of dragen zijn naam, zo bijvoorbeeld de Uilenspiegel-Gezellen, die onder impuls van **Peleman** door manifestaties als tentoonstellingen en congressen Tijl in het bewustzijn van het Vlaamse volk trachtten te doen voortleven.

LITERATUUR: **L. Monteyne**, *Charles de Coster, de mensch en de kunstenaar*, 1917; – **E.H. van Heurck**, *Tijl Uilenspiegel et Lammen Goedzak dans la littérature et l'imagerie populaires*, 1927; – **U. van de Voorde**, *Charles de Coster en de Vlaamsche idee*, 1930; – **I.M. Bostelmann**, *Der niederdeutsche Uilenspiegel und seine Entwicklung in den Niederlanden*, 1940; – **L. Debaene** en **P. Heyns** (ed.) *Het volksboek van Uilenspieghel*, 1948; – **W. Krogmann**, 'Niederdeutsche Mundartdichtung', in *Reallexikon der deut-*

schen Literatürgeschiedte, II, 1955²; – Charles de Coster, 1959; – A. Gerlo, Charles de Coster en Vlaanderen, 1959; – C. Huysmans, Vier kerels. Reinaert en Uilenspiegel, de demon en de duivel, 1966; – B. Peleman (red.), In het spoor van Uilenspiegel, 1968; – Tijl Uilenspiegel, wereldburger, 1968; – P. Honegger, Uilenspiegel. Ein Beitrag zur Druckgeschichte und zur Verfasserfrage, 1973; – W. Moens, Proza, IV, 1973; – ‘Uilenspiegel’, in Vlaams Marxistisch Tijdschrift, jg. 13, nr. 1 (1979); – L. van Biervliet, ‘Uilenspiegel dringt door in de burgerlijke literatuur’, in Biekorf, jg. 79, nr. 1-2 (1979), p. 24-33; – id., ‘Een Vlaamse Uilenspiegel van de Brugse archivaris Delepierre’, in Biekorf, jg. 79, nr. 3-4 (1979), p. 111-121; – id., ‘Uilenspiegel van Knesselare wordt volkslektuur’, in Biekorf, jg. 79, nr. 5-6 (1979), p. 155-166; – H. Blume en W. Wunderlich (ed.), Hermen Bote. Bilanz und Perspektiven der Forschung, 1982; – R. Temmerman, ‘Uilenspiegel and Belgium’, in Dutch Crossing, nr. 19 (april 1983), p. 36-49; – L. Geeraedts (ed.), Uilenspiegel. Antwerpen 1580, 1987; – A. Bolckmans, ‘Uilenspiegel en Geus tegen Alva’, in De Vlaamse Gids, jg. 74, nr. 5 (1990), p. 20-30; – L. Simons, Een graf in Westende, 1993; – M. Beyen, Held voor alle werk. De vele gedaanten van Tijl Uilenspiegel, 1998.

ILLUSTRATIE(S), zie: katholieke partij, links-radicalisme.

LUDO SIMONS*